

УДК 725/727

В. В. Куцевич*Д-р арх., професор**завідувач кафедри архітектурного проектування**цивільних будівель та споруд**Київський національний університет будівництва і архітектури*

АРХІТЕКТУРНА ТИПОЛОГІЯ ГРОМАДСЬКИХ БУДИНКІВ І СПОРУД. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Анотація: у статті розглядаються сучасні напрямки формування громадських будинків і споруд, організація їх архітектурної типології та нормативного забезпечення.

Ключові слова: громадські будинки і споруди, архітектурна типологія (заклади та підприємства обслуговування), нормативна база.

Сьогодні, коли людство вступило до ери високих технологій та інформації, вирішення проблеми формування системного, гармонійного середовища, яке відповідає високим духовним іпостасям, стало як ніколи раніше актуальним. Треба переглянути як фундаментальні принципи містобудування, так і методи проектування житлових та громадських будинків і споруд, відповідність їх архітектурної типології та нормативної бази сучасним потребам суспільства.

Для організації комплексності житлової забудови в даний час формуються нові типи підприємств і закладів громадського обслуговування, відмінні від масових традиційних типів. Якщо раніше на основі нормативних документів вирішувалися задачі більш планово-економічного використання ресурсів для масової житлової забудови і вказувався однозначний розрахунковий цифровий показник (із відхиленням не більше 5 %), то у чинних державних будівельних нормах (Формування Національної нормативної бази України з проектування цивільних будинків і споруд розроблено фахівцями інституту «КиївЗНДІЕП» і КНУБА (керівник і автор розроблення основоположних документів (ДБН, ВБН) та посібників до них – доктор архітектури, професор Куцевич В.В.))* дається мінімально доступна величина [1]. Це дозволяє вводити, за необхідністю, показник комфортності (якості) і рівня обслуговування об'єкта, який залежить від багатьох факторів, в тому числі й від застосування прогресивних технологій, економічних можливостей замовника, потреб відвідувачів, комфорту обслуговування тощо.

Вимоги цих нормативних документів направлені на підвищення рівня безпеки і ступеня відповідності громадських будинків і споруд їх функціональному призначенню, на забезпечення зниження енерговитрат, застосування єдиних методів визначення експлуатаційних характеристик,

організації доступності до об'єктів обслуговування маломобільних груп населення, на врахування вимог європейських і міждержавних норм.

Розвиток демократичного суспільства потребує швидкого реагування на нові соціальні замовлення у формуванні архітектурної типології сучасних закладів і підприємств обслуговування. Так, мережа дошкільних закладів за останні роки дуже скоротилася через зменшення народжуваності дітей, що призвело до закриття великої кількості дитячих ясел-садків (передавання в оренду установам не за профілем діяльності). В той же час зростання народжуваності дітей призвело до виникнення черг і неспроможності існуючої мережі дошкільних закладів задовольняти потреби усіх бажаючих [2].

Відповідно до нових положень діяльності загальноосвітніх шкіл впроваджується поділ їх на три рівні (ступеня): початковий (1-4 кл.), основний (5-7 кл.) та старший (10-11 кл.). Діюча мережа шкіл не відповідає новим вимогам, особливо це стосується формування системи початкових шкіл. Проблемою стало розміщення у мікрорайоні декількох повних середніх шкіл від першого до одинадцятого класів.

Перспективним напрямом розвитку дитячих дошкільних та шкільних закладів є формування комплексів «Дитячий садок – початкова школа» [3], а також створення спеціалізованих шкіл для старшокласників із збільшеним до 1,5-2 км радіусом обслуговування на рівні житлового району і, нарешті, з метою економії території та поліпшення якості навчання – формування різноманітних шкільних комплексів на 11+33, 22+22, 22+33, 33+33 класів тощо.

До нагальних питань слід віднести і формування в сільській місцевості малокомплектних шкіл місткістю менше 300 учнів із зменшеною наповнюваністю класів по 12 учнів, із клас-комплектами для об'єднання в одному приміщенні різновікових груп.

Дотримання загальнолюдських прав, зокрема, щодо забезпечення права на освіту дітей-інвалідів в Україні, реалізується на основі ратифікації Україною основних міжнародних правових документів (Декларації ООН про права людини, про права інвалідів, Конвенцію ООН про права дитини).

Вирішення цієї проблеми має декілька складових: соціальну, медичну, педагогічну, архітектурно-типологічну та нормативну. На основі проведених наукових досліджень і пошукового проектування щодо створення умов для організації інклюзивного навчання дітей-інвалідів у загальноосвітніх школах внесені зміни до ДБН В.2.2-3-97 «Будинки та споруди навчальних закладів». Крім того, в результаті досліджень виявлено, що інклюзивне навчання повинно починатися з дитячих садків та шкіл і продовжуватися у професійно-технічних та вищих навчальних закладах. На жаль, відсутність законодавчих документів стосовно організації інклюзивного навчання у дошкільних, професійно-

технічних та вищих навчальних закладах стримує розвиток загальної інклюзії в Україні, яка дає змогу усім дітям і молоді з їхніми індивідуальними сильними та слабкими сторонами реалізувати своє право на отримання освіти відповідно до їх можливостей і схильностей [4].

Найбільш розповсюджені та затребувані галузі у сфері громадського обслуговування є торгівля, побут та харчування [5-10]. Впровадження ринкових відносин, зміни форм торгівлі та формування для цього нових типів будівель та споруд обумовлюють необхідність створення перспективних типів: магазинів, спеціалізованих магазинів, супермаркетів, гіпермаркетів, мінімаркетів, торговельних центрів та торговельно-розважальних комплексів [5-8].

Слід відзначити, що з набуттям чинності ДБН В.2.2-23:2009 «Будинки і споруди. Підприємства торгівлі» був змінений принцип розрахунку неторговельних приміщень магазинів, закладений ще у радянських нормах, який призводив до того, що 60% загальної площі будинку припадало на приміщення для приймання, зберігання, готування до продажу товарів, приміщення службово-побутового призначення. Зміни, які відбулися у подальші роки щодо зменшення термінів і впровадження сучасних способів зберігання та готування товарів до продажу, зумовили необхідність скоригувати вказану вище пропорцію на користь збільшення питомої ваги торговельної площі об'єктів торгівлі.

В останній час набуло розвитку проектування і будівництво торговельно-розважальних комплексів (ТРК), де крім торговельних підприємств, які займають, як правило, 60% площі, 30% віддається до розважальної частини, а 10% на побутові послуги і фудкорти [8]. Близьке об'єднання торгівлі із індустрією дозвілля напряму пов'язане з активним розвитком ТРК (магазини, ресторани, кафе, кінотеатри, боулінг, дитячі ігрові центри та майданчики, ігрові автомати).

У сучасних підприємствах харчування, на основі вимог ДБН В.2.2-25: 2009 «Підприємства харчування (заклади ресторанного господарства)», передбачено визначення класу об'єкта, що складає сукупність відмінних ознак певного типу будівлі, яка характеризує рівень вимог до продукції власного виробництва і заготовлених товарів, умов їх споживання, організації обслуговування та дозвілля відвідувачів. Так, за ступенем комфорту, рівнем обслуговування і обсягом наданих послуг ресторани і бари поділяються на три класи: люкс, вищий і перший.

Підприємства харчування проектуються у спеціально призначених будівлях, що мають місткість від 50 місць і більше і стоять окремо і розміщуються у складі громадських, торговельних і торговельно-розважальних та промислових комплексів, ринках, вокзалах, у дошкільних, загальноосвітніх і

вищих навчальних закладах, а також у вбудованих та вбудовано-прибудованих приміщеннях до житлових будинків.

До підприємств харчування відносяться: заклади швидкого обслуговування, ресторани, кафе, кав'ярні, кафе-бари та кафе-пекарні, кафетерії, закусочні, бари, нічні клуби, їдальні, буфети тощо. Набуває розвитку технологія швидкого харчування – фастфуд, яка є групою об'єктів харчування різних торгових марок демократичного плану без офіціантів і відрізняються особливостями кухні [9-10].

Демократизація суспільства, розширення зв'язків із світовою спільнотою, розвиток туристичної галузі виявляє необхідну потребу у створенні відповідної матеріально-технічної бази готельного господарства, яка б відповідала стандартам ЄС. Відповідно до вимог ДБН В.2.2-20:2008 «Будинки і споруди. Готелі» рівень комфортності готелів визначається кількістю зірок: від «*****» до «*» і передбачаються такі типи номерів: президентський апартамент, апартамент, дуплекс, люкс, напівлюкс, студію, номери I÷V категорій.

Співвідношення площ номерів, кількість житлових кімнат та підсобних приміщень, санітарно-технічне обладнання, умеблювання, інвентар, телефонний зв'язок, електротехнічне обладнання являються вагомими показниками рівня комфортності у готелях [11-12]. Крім готелів, набувають розповсюдження такі колективні засоби розміщення: агротель, акватель, апартамент-готель, ботель, готельно-офісний комплекс, клуб-готель, конгрес-готель, бізнес-центр, круїзне судно, готель-люкс, готель-резиденція, палац-готель, флотель, хостел тощо. Так, наприклад, набувають поширення апартамент-готелі, які мають житлові приміщення, призначені для тимчасового проживання (без права на постійну реєстрацію).

Нові суспільні відносини на рубежі XX-XXI століть обумовили появу відповідних громадських будинків і споруд. Так, у середині 1990-х років домінуючого розвитку отримала кредитно-фінансова функція, а символом часу стали будинки банків [13]. У залежності від типу банки класифікуються:

- за функцією та характером операцій, що виконуються: центральні (емісійні), комерційні (ощадні) спеціального призначення;
- за формою власності: державні, акціонерні, неакціонерні, кооперативні;
- за рівнем управління: місцеві, міські, районні;
- залежно від місця розташування у структурі міста: у центрі міста – територіальне управління банку (штаб-квартира), в планувальному районі – відділення банку (банківська агенція), у мікрорайоні і сільському поселенні – філія банку.

Перехід до полівалентної ділової діяльності межі віків вивів до числа превалюючих універсальні, адміністративні будинки різних міністерств, відомств,

установ управління, науково-дослідних і проектних організацій, ділових центрів та ін. Ці об'єкти часто стають містобудівними акцентами громадських центрів міст України [14].

Культурологічні та ціннісні передумови вирішення проблеми організації соціально-культурного обслуговування повинні визначитися повагою до прав осіб, їхніх культурних традицій. Так, відродження української культури, тяжіння до нових форм обслуговування та зокрема розвиток театрального мистецтва і кінематографу вимагає формування сучасних театрів та багатозальних кінотеатрів [15].

Наприклад, багатозальні кінотеатри – мультиплекси – це нова форма об'єктів кіно показу та кіно бізнесу, що поступово завойовує популярність і відповідає європейським стандартам багатofункціональності. До складу приміщень мультиплексів, крім основних приміщень – кінозалів з кінопроекційними комплексами, входять ресторани, кафе, ігрові салони, клубні приміщення, виставкові та танцювальні зали, фойє, вестибюлі і зали для глядачів, обладнані новітнім кіно- і відео обладнанням [16].

Новими типами об'єктів культури є центри дозвілля та розваг, які повинні забезпечувати умови для багатогранної діяльності, відповідати різноманітним індивідуальним здібностям і навичкам відвідувачів, активізують їхню творчу співучасть. У таких центрах передбачається проведення театралізованих видовищ та різних розважальних програм, клубно-гурткова діяльність, рухливі ігри та розваги, технічні атракціони, логічні та ділові ігри, фізкультурно-оздоровчі заняття [17].

Особливу увагу слід приділяти формуванню закладів сімейного і дитячого дозвілля. У розвинутих країнах Америки і Європи набуває широкого розголосу мережа дитячих комплексів KIDZANIA, яка являє собою принципово новий формат дитячого розважального центру, основна мета якого – розважати та навчати [18].

У сучасному урбанізованому суспільстві роль фізичної культури і спорту як компенсатора зниження фізичної активності, як діяльності, що пропонує систему корисних для кожної людини цінностей, що сприяють можливості змінити одноманітний спосіб життя сучасної людини, є унікальною. Нова незалежна держава потребує також розвитку спорту високих досягнень та його матеріально-технічної бази.

Так, у зв'язку із проведенням футбольного чемпіонату Євро-2012 виникла потреба у формуванні нових типів спортивних споруд – спеціалізованих футбольних стадіонів. Для цього були розроблені Зміни № 1 до ДБН В.2.2-13-2003 «Будинки і споруди. Спортивні та фізкультурно-оздоровчі споруди», де

наведені вимоги до містобудівної організації, архітектурно-планувальних рішень, системи інженерного обладнання футбольних стадіонів та ін.

Крім споруд для високих спортивних досягнень, необхідно формувати будинки та споруди фізкультурно-оздоровчого призначення для врахування потреб усіх верств населення (фітнес-центри, клуби здоров'я тощо) [19].

Зростання такого негативного соціального явища, як безробіття в нашій країні, призвело до створення нового типу громадських будинків – центрів зайнятості, де клієнти можуть отримати інформацію про робочі місця та пройти професійну перекваліфікацію для одержання нової виробничої спеціальності [20].

Виникнення проблеми безпритульності неповнолітніх дітей виявила необхідність формування нового (старого) типу закладів соціального захисту, як притулки, де тимчасово утримуються діти з повним забезпеченням (навчальним та побутовим) [21].

Набувають розвитку будинки і споруди соціального захисту населення, до яких слід віднести: будинки-інтернати для громадян похилого віку та інвалідів; геріатричні пансіонати; пансіонати для ветеранів війни і праці; психоневрологічні інтернати; територіальні центри соціального обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян; будинки нічного перебування; центри реінтеграції бездомних громадян; центри соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі; соціальні готелі (призначені для тимчасового притулку дорослих бездомних громадян). Проектування зазначених об'єктів регламентують ДБН В.2.2-18:2007 «Будинки і споруди. Заклади соціального захисту населення» [22].

Демократизація суспільства ставить питання формування закладів охорони здоров'я на європейському рівні. Одним з таких прикладів є створення спеціалізованих лікарняних закладів – хоспісів для тяжкохворих людей. Загальне покращення умов у поліклініках і лікарнях повинно здійснюватися шляхом формування комфортного середовища цих закладів та застосування новітнього технологічного обладнання. Зараз ведеться робота над новою редакцією ДБН В.2.2-10-2001 «Заклади охорони здоров'я».

Розвиток духовності визначає необхідність реставрації, відтворення пам'яток сакральної архітектури, проектування та будівництво сучасних храмів і храмових комплексів. Однак, храми, які будуються сьогодні, часто позбавлені рис сучасності, архаїчні за формою. Це зрозуміло, адже більше 70-ти років ми були позбавлені контактів з релігійним світом і сакральною культурою. Нам треба практично відновити цілий напрямок в архітектурі громадських будівель і споруд – храmobудування.

Автором статті вперше в країнах СНД розроблені основи проектування храмів, де викладені вимоги до формування християнських (православних і католицьких) храмів, мусульманських мечетей, іудейських синагог [23].

Розглянувши основні типи громадських будинків і споруд, слід відмітити, що сьогодні якийсь з цих типів зустрічається рідко у чистому вигляді. Це підтверджується формуванням багатофункціональних будинків на основі:

- об'єднання у єдиний центр (комплекс) будинків і приміщень із загальним об'ємно-планувальним рішенням, що обумовлене соціальними, містобудівними, транспортними і функціонально-технологічними чинниками;

- інтеграції функцій житла і численних видів громадського обслуговування;

- застосування гнучкого планування для зміни функцій та типології будинків і споруд.

Розвиток нових соціально-економічних відносин, формування новітніх форм діяльності, аналіз вітчизняної і зарубіжної практики проектування та будівництво громадських будинків і споруд дали змогу визначити особливості організації архітектурної типології, а саме:

- реформування дошкільних та навчальних закладів на основі розвитку системи освіти із застосуванням сучасних інформаційно-інноваційних технологій і інклюзивної освіти;

- формування об'єктів торговельного, побутового і комунального обслуговування на рівні європейських стандартів;

- підвищення якості обслуговування культурно-видовищними закладами (театри та багатозальні кінотеатри, музеї та виставкові зали) із застосуванням сучасного технологічного обладнання;

- формування розгалуженої мережі фізкультурно-оздоровчих комплексів, для сприяння покращенню здоров'я усіх верст населення;

- зведення спортивних споруд високих досягнень для можливості подальшого підняття рівня олімпійських досягнень;

- формування багатофункціональних комплексів на основі розвитку і застосування сучасних технологій торгівлі, побуту, харчування, індустрії дозвілля і розваг для усіх соціальних та демографічних груп населення;

- підвищення засад сучасного храмубудування з урахуванням національних традицій, застосуванням нових композиційних, типологічних, конструктивних та інженерно-технічних рішень;

- інтегрування житла з об'єктами громадського обслуговування для створення комфортного архітектурного середовища;

- покращення організації архітектурного безбар'єрного середовища в усіх об'єктах обслуговування населення.

Література

1. Куцевич В.В. Структурна побудова формування нормативної бази проектування цивільних будинків і споруд / В.В. Куцевич // Будівництво України. – 2009. - № 4, – С.2-5.
2. Губов Б.М. Тенденції в проектуванні навчально-виховних закладів і особливості вдосконалення їхньої матеріально-технічної бази / Б. М. Губов // Перспективні напрямки проектування житлових та громадських будівель. Зб. наук. праць. – К.: КиївЗНДІЕП, 2003. – С. 98-105.
3. Пособие по проектированию учебно-воспитательных комплексов «Детский сад – начальная школа» / Куцевич В.В., Филатова Л.А., Губов Б.Н. – К.: КиевЗНИИЭП, 2003. – 81 с.
4. Куцевич В.В. Організація безбар'єрного архітектурного середовища загальноосвітніх шкіл з інклюзивним навчанням / В.В. Куцевич // Будівництво України. – 2013. - № 3. – С.17-22.
5. Ежов В. И. Архитектура общественных зданий и комплексов / Ежов В. И., Ежов С. В., Ежов Д. В. Под общ. ред. В. И. Ежова. – К.: ВИСТКА, 2006. – 380 с.
6. Адріанова Г.А. Розвиток архітектури підприємств торгівлі, харчування та побутового обслуговування на сучасному етапі / Г.А. Адріанова // Сучасні проблеми архітектури і містобудування. Наук.-техн. зб. – К.: КНУБА, 2008. – Вип. 19. – С. 278.
7. Куцевич В.В. Підприємства торгівлі. Архітектурно-типологічні особливості та нормативне забезпечення їх проектування і будівництва / В.В.Куцевич // Будівництво України. – 2009. – № 9-10. – С. 9-15.
8. Куцевич В.В. Проектирование торгово-развлекательных комплексов: методические указания и программа к выполнению курсового проекта / В. В. Куцевич, С. В. Сёмка, Аттавна Башар. – К.: КНУСА, 2012. – 48 с.
9. Волосюк И. Фуд-корты: фаст-фуд + фаст-фуд... или нечто более? / И. Волосюк, А. Назаренко, Л. Бобчук // Commercial property. – 2005.– № 4 (20). – С.36-39.
10. Куцевич В.В. Підприємства харчування. Архітектурна типологія, проектування і сучасна нормативна база / В.В.Куцевич // Будівництво України. – 2012. – № 1.– С. 11-17.
11. Куцевич В. В. Архітектурно-планувальна організація та питання нормативного забезпечення проектування сучасних готелів / В.В.Куцевич // Будівництво України. – 2009. – № 8.– С. 8-13.
12. Ткаленко В.З. Архітектурне проектування будівель і споруд тимчасового проживання / В. З. Ткаленко, Л. Ю. Бридня: Навчальний посібник. – К.: КНУБА, 2012. – 60 с.
13. Бородін А.О. Функціонально-планувальна організація банківських установ масового типу. Автореф. дис. на здобут. наук. ступ. канд.. архіт. – К.: КНУБА, 2013. – 21 с.
14. Гельфонд А.Л. Архитектурное проектирование общественных зданий и сооружений / А. Л. Гельфонд. – М.: «Архитектура-С», 2007. – С. 100-112.
15. Куцевич В.В. Еволюція формування об'єктів культури та дозвілля / В. В. Куцевич // Українська академія мистецтва: Дослідницькі та науково-методичні праці. – К.: НАОМА, 2007. – Вип. 14. – С. 248-260.

16. Куцевич В.В. Сучасні кінотеатри: Технологічні та архітектурно-типологічні особливості / В.В.Куцевич // Будівництво України. – 2007. – № 5. – С. 2-9.
17. Ионычева Н. Недвижимость развлечений: не хлебом единым... / Н.Ионычева, А.Назаренко, Ю.Фрюшютц // Commercial property. – 2005.– № 2 (18). – С. 30-39.
18. Андриевская В. KIDZANIA: коммерческий проект с социальной направленностью / В.Андриевская // Commercial Property, 2012. - № 3 (104). – С.52-54.
19. Куцевич В. В. Питання проектування та будівництва спортивних та фізкультурно-оздоровчих споруд в сучасних соціально-економічних умовах / В. В. Куцевич // Строительство, материаловедение, машиностроение: Сб. научн. тр. / ПГАСА. – Днепропетровск, 2005. – С. 107-111.
20. ВБН В.2.2-ЦНЗ-2004 Центри зайнятості населення базового рівня. – К.: Мінпраці та соцполітики України. – 2004. – 15 с.
21. Предложения по архитектурно-планировочным решениям приютов для несовершеннолетних / В. В. Куцевич, Б. Н. Губов, Л. А. Филатова. – К.: КиевЗНИИЭП, 2009. – 70 с.
22. Куцевич В.В. Проектування і нормативне забезпечення будинків і споруд закладів соціального захисту населення / В. В. Куцевич // Будівництво України. – 2007. – № 9. – С. 10 -13.
23. Куцевич В.В. Культурні будинки та споруди різних конфесій (посібник з проектування): 2-ге видання, перероблене і доповнене / В. В. Куцевич. – К.: КиївЗНДІЕП, 2009. – 123 с.

Аннотация

В статье рассматриваются современные направления формирования общественных зданий и сооружений, организация их архитектурной типологии и нормативного обеспечения.

Ключевые слова: общественные здания и сооружения, архитектурная типология (учреждения и предприятия обслуживания), нормативная база.

Abstract

The article examines the emergence of modern public buildings and structures, the organization of their architectural typology and normative support.

Keywords: public buildings and facilities; architectural typology (of establishment of service); regulatory framework.